

SON DİVAN ŞAİRİ :
YENİŞEHİRLİ AVNİ BEY

Prof. Dr. İskender PALA

1958 Uşak'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini 1979'da bitirdi. 1983'te doktor, 1993'te doçent, 1998'de profesör oldu. Divân Edebiyatıyla ilgili birçok kitap ve makaleleri yayınlandı. Bu konularla ilgili katıldığı bilimsel konferanslarla tanındı. Evli ve üç çocuk babasıdır. Halen Kültür Üniversitesi Türk dili ve Edebiyatı bölüm başkanlığı görevini sürdürmektedir.

XIX. yüzyılda bir şair şöyle demiş:

Ahibbâ şîve-i yağmâda mebhût eyler a'dâyı

Hudâ göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde

"Allah bir yerde çöküş başlatmaya görsün, dostlar, yağmacılıkta düşmanları bile geçer." demeye gelen bu dizeler kadar pek az makale yahut yazı, Osmanlı'nın Batı karşısında düştüğü aczin ülke aydınlarına neler yaptırıldıklarını ifade edebilir. Aynı şair, bunun gibi yüzlerce veciz beyit ile çağını eleştirir ve aksaklıkların sebep ve sonuçlarını neredeyse birer beyit ile tarihi yapacak kişilerin zihin duvarlarına asıverir. İşte eski kültüre aşina insanlarca bilinen ve sık sık dillendirilen, ama ona ait olduğu bilinmeyen ve dillendirilmeyen birkaç beyit:

Gelince vakt-i hâcet geçmedim hâtırlarımdan hiç Anınçün ben de şimdi hâtır-ı ahbâbdan geçtim

*

Bizim noksanımız hep kâbil-i ikmâldir ammâ Bulunmaz neyleyim esbâb-ı istikmâl bir yerde

*

Bitirdi kizb ile dünyayı vâiz ey Avnî Ne hâldir bu ki dünya biter yalan bitmez

*

Sanman ki taleb-i devlet ü câh etmeğe geldik Biz âleme bir yâr için âh etmeğe geldik

*

Kimse idrâk etmedi ma'nâsını da'vâmızın Biz dahi hayrânıyuz da'vâ-yı bî-ma'nâmızın

*

Mecnûn ki Lâ ilâhe illâ der idi Teklîf-i şuûr eyleseler lâ der idi Ol rütbede meşgûl idi Leylâ ile kim Mevlâ diyecek mahalde Leylâ der idi

Bütün bu hikmetli beyitleri söyleyen adam, kendi haklı ifadesiyle,

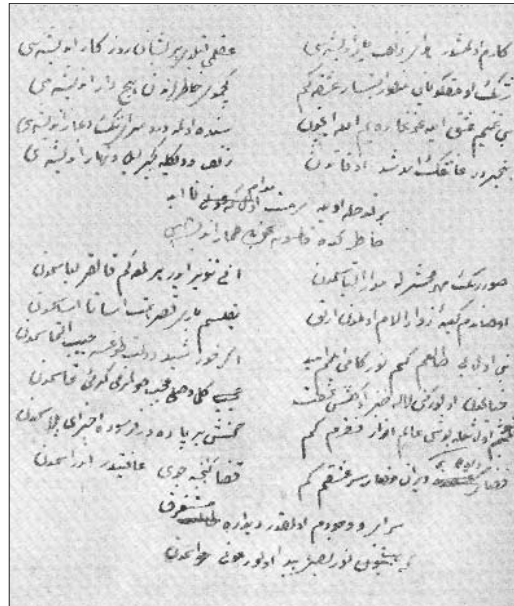
Avnî o cevheriz ki bu sûku'l-fürûhtta Tâ zâyî' olmayınca bilinmez âyârımız

yani, "Ey Avnî! Biz o cevheriz ki bu pazar meydanında bizim kaç ayar olduğumuz, ortadan kaybolmayınca bilinmez." diyen ama ortadan ebedî kaybolduğu zaman bile kıymeti pek takdir edilmeyen; Eyüp Sul-

tan'da medfun bulunduğu için de burada adını anacağımız Yenişehirli Avni Bey'dir. Bu bildiride onun biyografisi değil, daha çok eseri merkeze alınacaktır.

Eski adamlar şimdiki gibi şöhret peşinde koşmazlar; belki bugünün tersine şöhret onların peşinde koşar gidermiş. Bizim bugün adlarını bilip meşhur zannettiğimiz o tür adamlardan biridir Avni Bey. Güzel düşünüp latif söyleyen bir şair. Şair olduğu kadar da edib. Devrinin önde gelen edebiyatçılarından olup pek çok genç şairi etkilediği edebiyat tarihlerinde yazılıdır. Hatta Namık Kemal başta olmak üzere onun "lazımsa" redifli gazeline nazire yazarların sayısına bakarak bile daha kendi çağında etkilediği şairlerin yirmiyi bulduğu söylenebilir.

Avni Bey, kekeme imiş. Buna rağmen sözü sohbeti dinlenir adam olduğu, yazdığı vakit de söze şeref verdiği bilinir. Ünlü Encümen-i Şuara toplantılarına katılan Kadirî şeyhi Osman Şems Efendi, Koniçeli Musa Kazım Paşa, Hersekli Arif Hikmet Bey, Manastırlı Nailî Efendi, Leskofçalı Galib Bey, Üsküdarlı Hakkı Bey gibi dostları arasında

Resim 1; Yenişehirli Avni

Resim 2; Yenişehirli Avni'nin elyazması (Seyfettin Ünlü Arşivi)

Resim 3; Yenişehirli Avni
(Seyfettin Ünlü Arşivi)

saygı görür, şiirlerine hep itibar edilmiş. Arapça, Farsça ve Rumca'dan başka biraz Fransızca bilir, doğu ve batı eserlerini eşit dağılımla okur, batılı eserlerden güzel olanları şiire yansıtmak gerektiğine inanır, bunu her yerde söylemiş. Bu yüzden onun edebiyat macerası divan şairleri arasında ilginç bir örnektir. Edebiyat tarihçileri onun, yaşadığı Tanzimat devrinde "yeniler"den mi, yoksa "eskiler"den mi sayılmak gerektiğine karar verememekteler. Batı ile yakın temasa geçildiği bir dönemde, iki batı dili bilerek tiyatro yazmayı deneyip roman tercüme eden, alfabenin değişmesini ve dilde günün ihtiyaçlarına göre yalınlaştırma çalışmalarına gidilmesini daha o zaman düşünüp eğitim konusunda zihin yoran bir divan şairinin eski mi, yoksa yeni mi olduğuna karar vermek gerçekten de zordur. Ama bu bize bir gerçeği gösterir ki; eğer Tanzimat hareketi Klâsik edebiyat üzerine abanıp onu zir ü zeber etme gayesi gütmeseydi bile, muhtemelen divan şairleri Avni Bey'in yaşadığı evrimi yaşayarak kendiliğinden dönüşecekler ve edebiyatımız gitgide yine bugünkü şeklini alacaktı. Bir farkla ki Divân Edebiyatı bu derece alan dışına itilmiş olmayacak, kendi kültür kökenlerimize istinad eden modern bir şiirimiz olacaktı.

Avni Bey Mevlvî adamdır. Hayatı Mesnevi ikliminde şiirle, edebiyatla geçerken birden ecel rüzgarı hanımını ve gençlik oğlunu arka arkaya uçururince,

*Avnî bana lazım mı tesellî-yi zamâne
Zira ki dil ü cân u vücûdum gam içindir*

diye diye, ceketini meyhanede rehin bırakacak derecede içkiye verir kendini. Yazık ki XIX. yüzyılın hemen bütün şairleri gibi onu da içki ibtilası harab etmiştir. Şehîd-i bâde olduğuna şu birkaç beyit yeterli delildir:

Kibriyâ aşkına ey muğbeçegân mey getirin

Vermeyin fâsıla bir lahza peyâpey getirin

*

*Lokma-i gam ki gulû-gîr-i melâl oldu bana
Şîr-i mâder gibi mey şimdî helâl oldu bana*

*

*Öyle mest et bizi ey sâki-i rûh-efzâ kim
Hûşyâr olmayalım subh-ı kıyâmette bile*

*

*Her nice zühd ü salaha mâil olur hâtırım
Gördüğümce ol nigârı ihtiyar elden gider*

Yukarıda zikredilen ikinci beyit, günümüz Türkçe'sine "Gam lokması boğazıma dizildi. Bunun içindir ki içki şimdi bana annemin sütü kadar helal sayılır." biçiminde çevrilebilir. Beytin nüktesi, o devrin dindar ortamında hemen herkesin bildiği şu fıkıh kuralıyla ilgilidir: "Lokma boğazda kalır da yakında su da bulunmazsa, boğulmamak için o anda içkiyi içmek şer'an helaldir." Şair, boğazının dizilen gam lokmasının içkiyi kendisine helal saydıracak kadar peklik gösterdiğini ve yutkunamaz olduğunu, nihayet nefesinin kesilme noktasına geldiğini, eğer elinin altında hazır bulunan içkiyi içmezse

Resim 4; Bahariye Mevlevi-hanesi Mescidi ve Haziresi kalanlar.(Eyüp Belediye Arşivinden)

suya yetişesiye kadar boğulacağını anlatıyor ki fevkalade zekice yapılmış bir nüktedir.

Avnî Bey, Mevlevîdir, dedik. Evet, hem de koyu bir Mevlevî, bir Mevlana âşığıdır. Bu hususta Mevlevîliğe dil uzatan herkesi hicvedecek kadar gayretli; Mevlevîliğin ve vahdet-i vücud felsefesinin bütün icabatını yerine getirecek kadar da hassastır. Divanındaki şiirlerin pek çoğu Mevlevîlik esaslarına göndermelerde bulunduğu gibi Mesnevi ve Divan-ı Kebîr'den mülhem beyitler de dikkat çekecek kadar çoktur. Daha gençlik yıllarında intisab ettiği Mevlevîlik dolayısıyla ömrünün her safhasında Mesnevi'yi elinden düşürmediği muhakkaktır. Mevlevîlik konusundaki bu derece hassasiyetine rağmen onun, gerek yaşadığı harabatî hayat, gerekse sosyal hadiseler karşısında takındığı tavır dolayısıyla hayatı biraz rind biraz bohem bakışla yorumladığı söylenebilir. Ancak gördüğü aksaklıkların düzeltilmesi için çare aramaktan ve önerilerde bulunmaktan da geri durmaz. Divânındaki bazı manzumelere ve berceste kabilinden söylediği hikemi-yane beyitlere bakıldığında dünyanın nasıl olması gerektiğine dair bir tefekkür adamının rafine fikirlerine rastlarız. Nitekim kendi çağını değerlendirdiği gazellerinden birisi olarak aşağıya aldığımız şiir okunduğunda, işaret ettiği hususların bugün de hiç değişmeden devam ettiği, yahut aynı şiiri günümüz için bir daha söylemek gerektiği hemen görülecektir. Şöyle diyor Avni Bey:

*Mevki-i himmet-i gerdûna düşen hâcete hayf
Hakkı ihkâk emeliyle verilen rüşvete hayf
Emr-i bî-ücrete ibrâz olunan hizmete yuf
Şahs-ı bî-hizmete i'tâ kılınan ücrete hayf
Bir alay hîze olan izzete efsûs efsûs
Bir takım kahpeye tahsîs olunan iffete hayf*

*Malı a'dâsına pîrâye veren kavme dirîğ
Serveti hasmına sermâye olan millete hayf*

*Himmet-i sayrafi-i derhe yazıklar Avnî
Hâk-i hüsrânda kalan cevher-i ehliyyete hayf*

Avni Bey, 7 Ekim 1884 tarihinde Hakk'a yürüdüğünde önce bahariye Mevlevîhanesi'ndeki Şeyh Nazif Dede türbesine, o çok sevdiği, uğruna kendini harabatîliğe verdiği hanımının üstüne sırlanır. Cumhuriyetten sonra tekke yanıp binalar yıkılıp Mevlevîhane de dest-i ademe teslim olunca buradan sahil yolu geçmek iktiza eder ve Avni Bey'in mezarı da, tıpkı,

*Dünyada öyle mahv-ı vücûd eyle kim gönül
Mahşer gününde nâm u nişânın görünmesin*

dediği gibi yer değiştirir.

Sözlerimizi onun hikmetli bir rubaisiyle bitirelim:

*Bu deyr-i fenadan ki mükedder gittim
Dil-haste vü dil-figâr u muğber gittim
Bu âmed ü şudde ihtiyârım yoktur
Mecbûr gelip cihâna muztar gittim*

Zavallı Avni Bey, torunlarının bu derece ilgisizliğini öte dünyadan görüyorsa eğer, hiç şüphe yok şöyle diyordur:

*Mücerribân-ı umûrun kelâmı gerçek imiş
Yalan dedikleri dünyâyı böyle bilmez idim*

Sözü onun vasiyet babında bir beytiyle noktalayalım:

*Gel ser-i kabrimde dur bir lahza ey sîmîn-beden
Nürdan bir serv dikmişler kıyâs etsin gören*

Tebliğ ettim efendim!

Resim 5-6; Bahariye Mevlevîhane haziresi ve Avni bey'in kabri. Bahariye Mevlevîhanesi yıkılıp yok edildikten sonra müştemilat içerisinde yer alan kabirlerden bir kısmı Eyüp Lisesi'nin tam karşısındaki set üstüne naklolunmuştur. (Eyüp Belediyesi Arşivinden)